

DUES PINTURES INSÒLITES EN EL CONJUNT DE LA COL·LECCIÓ

Per **Victoria Durá Ojea**, Conservadora del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Passejant per les sales de la Casa Museu Duran i Sanpere, descobrint els seus tresors -mobiliari, teixits o objectes decoratius-, qualsevol persona, especialista o no, esperaria trobar-hi un bon nombre de pintures originals o escultures, obres d'art que les famílies benestants de final del segle XIX i començament del XX acostumaven a col·leccionar en major o menor mesura, en adaptar-se a la moda burgesa, com a símbol de la seva significació social. Aquesta expectativa es veuria encara més reforçada pel fet de pertànyer a aquesta saga Agustí Duran i Sanpere, mestre d'arxivers i historiador, artífex de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i del Museu d'Història de Barcelona, entre altres entitats cabdals, relacionades sempre amb el patrimoni arqueològic, artístic i documental català. Hem de tenir en compte que Agustí era tot un humanista que, si bé va centrar els seus estudis en la història, l'arqueologia, l'art medieval i la cultura popular, ben podria haver desenvolupat l'afició pel col·leccionisme de pintura, com molts dels intel·lectuals del seu temps. Malgrat tot, sorprèn que decorant les parets d'aquesta casa només hi hagi dues pintures originals de cavallet, i que la major part de les peces que es troben emmarcades i penjades en les diferents estances siguin meres reproduccions, records familiars, d'esdeveniments o de viatges, sense cap tipus de valor artístic.

L'escassa presència d'obra pictòrica original ens porta a constatar el minso o nul interès de la família pel col·leccionisme de quadres. Probablement les seves aficions com a col·leccionistes, que semblen estar més enfocades al món bibliogràfic i literari, foren conseqüència de les activitats professionals dels seus membres, que durant diverses generacions es dedicaren majoritàriament a la jurisprudència i a la medicina. D'altra banda, el seu caràcter de burgesia terratinent -de perfil ben diferenciat al de la burgesia urbana-, condicionà, també amb molta probabilitat, que centressin les seves inversions en l'aplicació a l'habitatge dels avenços tècnics i industrials -la il·luminació de gas, el paper pintat o els terres hidràulics- com a fórmula per arribar a tenir el prestigi social desitjat. Quant a la figura de Duran i Sanpere, és evident que li interessava molt més la història llunyana, el passat associat a les arrels del país i el salvament del patrimoni antic que no pas les manifestacions artístiques contemporànies o immediatament anteriors al seu temps.

Davant el caràcter excepcional d'aquestes pintures -de les quals encara avui desconeixem la procedència-, així com el seu difícil encaix en els diferents blocs temàtics d'aquest catàleg, presentem a continuació, i de manera independent a la resta

dels articles, l'estudi de les dues peces, exemples de gran qualitat d'un dels gèneres més emblemàtics de la pintura catalana del segle XIX: el paisatge.

Lluís Rigalt i Farriols

(Barcelona, 1814 - 1894)

Paisatge amb castell (c. 1840)

Oli sobre tela

38,5 x 54,2 cm

Signatura: Al dors, a tinta negra: "L. (mig esborrada) Rigalt ft. "

Inscripcions: Al dors, restes d'una inscripció a tinta negra (força il·legible): "A Don Francisco Sarró/su agradecida sarvidora/Ignacia Bosch/Vda de Planella"; al bastidor, a llapis: "L. Rigalt", i imprès a tinta: "56".

Núm. Inventari: 298

Font d'ingrés: Col·lecció familiar d'Agustí Duran i Sanpere.

Al marge de la qualitat pictòrica, considerem aquest paisatge una peça d'especial valor per ser, d'una banda, una de les només dues pintures originals de cavallet que es conserven al Museu Comarcal de Cervera, procedents de la col·lecció familiar d'Agustí Duran i Sanpere, i, de l'altra, per tractar-se d'una obra primerenca de l'autor, encara lluny, per tant, de l'estètica i les característiques que ens fan reconèixer un paisatge d'en Lluís a primer cop d'ull. De fet, hi trobem un Rigalt jove, encara condicionat pel paisatge tradicional, intimista i brillant, d'un idealisme serè i bucòlic, que ens apropa més a les fórmules estètiques del barroc tardà i del neoclassicisme de començament del segle XIX -com les desenvolupades pel seu pare, el també paisatgista Pau Rigalt i Fargas (Barcelona, 1778-1845)-, que a les obres de maduresa, sempre a cavall entre el sentiment romàntic i el naturalisme formal. És interessant entendre que Lluís es va formar amb el seu pare, dins i fora de l'Escola Llotja de Barcelona, absorbint les seves ensenyances i bevent de les fonts inspiradores i referents -des de Claude Lorraine fins a Claude Joseph Vernet- d'aquest emblemàtic representant del primer academicisme artístic barceloní, el qual, fins i tot, substituirà l'any 1845 com a professor de la classe de perspectiva i paisatge de l'Escola, càrrec que exercirà tota la seva vida. Amb ell va aprendre el virtuosisme tècnic i el domini del dibuix que caracteritzaran la seva producció, així com que el paisatge, la representació de la natura, podia ser un gènere pictòric independent i sòlid equiparable a qualsevol dels altres que ja existien

tradicionalment. La convicció absoluta d'aquesta idea i el desenvolupament constant de la seva pràctica, també a través de la seva labor docent, convertiran Lluís en el veritable creador i impulsor de la gran escola paisatgística catalana.

Si bé aquest paisatge s'adapta a les fórmules del paisatgisme convencional, en el qual era quasi indispensable incloure elements arquitectònics i petites escenes figuratives, de caràcter més o menys anecdòtic però que aportaven l'imprescindible "assumpte", hi trobem ja elements innovadors que anuncien al Rigalt romàntic, com la substitució de l'arquitectura o ruïna clàssica per la referència arquitectònica medieval, a través d'un magnífic castell, probablement inventat, que s'insinua en un pla llunyà. En aquest sentit és important tenir en compte que Lluís pertany a la generació d'artistes i intel·lectuals catalans que hem donat en anomenar *romàntics*, que van capgirar la manera de sentir i de viure el país, a través de la revalorització de la Catalunya física —sempre va estar molt implicat amb el moviment excursionista- i de la reivindicació de la llengua pròpia, la història i els orígens, la qual cosa va donar protagonisme a l'estudi i la representació de les manifestacions artístiques del període més brillant de la història catalana, l'Edat Mitjana.

D'altra banda, el paisatge reflecteix l'interès de l'artista pels efectes lumínics, característica que li acompanyarà al llarg de la seva trajectòria. Tanmateix, en aquests primers treballs hi incideix especialment com a recurs efectista, de caràcter teatral, artifici que anirà suavitzant amb els anys fins a substituir-lo per un tractament del paisatge i de la llum molt més naturalista. Ho veiem al celatge, en la gran taca rosada de l'esquerra que, d'una manera un xic ingènua, interromp bruscamment a partir del gran arbre que centra l'escena; observem també els efectes teatrals al potent feix de llum que il·lumina en diagonal una part del paisatge i del riu i arriba als personatges d'una manera tan brillant que deixa quasi en penombra el primer pla de la composició. De fet, aquest tractament impactant de la llum, utilitzat sobretot en les seves primeres obres, es pot relacionar directament amb l'activitat de l'artista com a escenògraf, que desenvolupà fonamentalment fins a la dècada dels seixanta —l'any 1850 es convertí en escenògraf del nou Teatre de Gràcia— i seguí també les passes del seu pare, que va treballar pel Teatre de la Santa Creu i pel Teatre de Torelló, entre altres. És, doncs, molt probable que, de la mateixa forma que va succeir amb l'ensenyament i amb la pintura, Lluís ajudés Pau en els treballs escenogràfics i decoratius des de molt jove, i que aquesta activitat influís de manera determinant en el seus inicis com a paisatgista. En aquest sentit, és segur també que tractés amb Josep Planella i Corominas

(Barcelona 1804-1890), escenògraf de reconegut prestigi i fill de Bonaventura Planella —destacat pintor i professor de la Llotja. Sabem també que, malgrat la diferència d'edat, va ser company d'estudis a la Llotja del germà d'aquell, Joan Francesc Planella i Corominas (Barcelona, 1802-1870), del qual es tenen molt poques notícies. Destaquem la relació de Rigalt amb els membres de la família Planella per la inscripció que porta el nostre paisatge al darrere, "*A Don Francisco Sarró / su agradecida sarvidora / Ignacia Bosch/Vda de Planella*", que, si bé a primer cop d'ull està pràcticament esborrada, s'ha pogut llegir perfectament amb l'ajut de la llum ultraviolada. Les dades que ens hi aporta ens ha fet descartar a la resta dels nombrosos membres d'aquesta saga d'artistes dels segles XVIII i XIX i concloure que ben pot estar relacionada amb un d'aquests dos pintors, amb certa relació d'amistat amb Lluís, que podrien haver rebut aquest quadre directament del seu autor.

Lluís Rigalt, que també realitzarà decoracions efímeres o publicacions com a teòric en el camp de les arts aplicades, serà per sobre de tot un excepcional i prolífic dibuixant — només a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi se'n conserven més de 700 dibuixos- i pintor del paisatgisme català, i un mestre decisiu en la formació de la majoria dels artistes de les generacions posteriors —Martí Alsina, Josep Tapiró, Antoni Caba, Francesc Torrescasana, Eliseu Meifrén, Dionís Baixeras, Agapit Vallmitjana, Marià Vayreda o Antoni Gaudí, entre d'altres-. El seu prestigi i la seva vàlua el portaran a formar part de les entitats més representatives del país, pel que fa als criteris artístics i d'actuació en el món de l'art i la cultura, de tal manera que arribarà a dirigir l'Escola de Belles Arts entre el 1877 i el 1886 i es convertirà en un personatge molt influent en l'àmbit acadèmic com a membre de número a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona. Així mateix, serà acadèmic de mèrit de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid, membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i membre d'honor del Cercle Artístic de Sant Lluç de Barcelona.

Anònim escola catalana

Lluís Rigalt i Farriols, Ramon Martí i Alsina o cercles

(Tercer quart segle XIX)

Paisatge amb figures (c. 1865)

Oli sobre cartró

36,7 x 54,1 cm

Inscripcions: Al segell imprès al dors: "Pochades/MF/Paris". En etiqueta impresa enganxada a la taula suport: "*Cuadros marcos y molduras/F. MONTFALCON/Plaza Cucurulla y Boters, 4/BARCELONA*"

Núm. Inventari: 253

Font d'ingrés: Col·lecció familiar d'Agustí Duran i Sanpere

Sovint les obres d'art que no estan signades, malgrat ésser molt més susceptibles de ser analitzades i estudiades en profunditat, en són relegades precisament pel seu anonimat, sense compartir amb les que tenen autoria reconeguda ni tan sols un petit espai en els treballs divulgatius. Malgrat tot, considerem important donar a conèixer aquestes obres, com un primer pas absolutament imprescindible per poder avançar en la investigació a partir del punt que planteja una formulació inicial. Efectivament, el que pretenem ara és, si més no, fer una presentació d'aquest paisatge, obra singular per les seves característiques i per ser una de les dues úniques pintures originals que es conserven a la col·lecció de la Casa-Museu Duran i Sanpere de Cervera. Malgrat haver dut a terme una investigació acurada, no hem pogut donar a l'obra una atribució concreta, precisament perquè es tracta d'una tipologia d'obra molt estesa i practicada per la major part dels pintors actius a Catalunya a la segona meitat del segle XIX, que majoritàriament van treballar el gènere de paisatge. Ens referim a la còpia del natural, a l'estudi directe del paisatge o improvisació, elaborat normalment en poques sessions i en formats petits, i que pot servir d'estudi preparatori per una altra pintura o bé tenir finalitat en si mateix, que es va anomenar amb el terme francès *pochade*. De fet, a part que aquesta pintura en té totes les característiques –paisatge inacabat, fet sobre cartró, en un format petit-, el segell que hi ha al dors del cartró amb la inscripció "Pochades/MF/Paris" dóna pes a la idea que el nostre paisatge és un d'aquests exercicis ràpids del natural, pintat sobre un material importat de París. Efectivament,

dins el comerç de materials d'art es van establir diferents models i categories de suports estandarditzats en funció del tipus de pintura que es pretenia fer; aquest en concret seria un dels materials més venut, coincidint amb l'esclat de la moda de la pintura a l'aire lliure iniciada a França –de la mà de Jean-Baptiste Camille Corot i l'escola de Barbizon- que tant es va estendre entre els pintors del corrent naturalista des dels anys 50 del segle XIX, i a Catalunya sobre tot a partir del tercer quart del segle. Dins d'aquest corrent es van moure tant l'iniciador de l'escola paisatgista catalana, Lluís Rigalt i Farriols (1814-1894), com Ramon Martí Alsina (1826-1894), alumne d'aquell i veritable responsable de l'assentament, el triomf i la difusió del naturalisme al nostre país, i, per descomptat, quasi tots els pintors paisatgistes de les generacions posteriors, la majoria dels quals es van formar a la classe de perspectiva i paisatge de Rigalt a Llotja (va exercir-hi de professor des de 1841 fins a 1894) així com als diferents tallers que va tenir Martí Alsina a Barcelona al llarg de la seva vida, en els quals molts d'ells van participar activament. Pintors com Frederic Trias (1822-1880), Joaquim Agrassot (1836-1918), Tomás Moragas (1837-1906), Ramon Tusquets (1838-1904), Modest Urgell (1839-1919), Josep Masriera (1841-1912), Josep Armet (1843-1911), Joaquim Vayreda (1843-1894), Ramon Amado (1844-1888), Francesc Torrescassana (1845-1918), Jaume Pahissa (1846-1928), Baldomer Galofre (1846-1902), Jaume Pons i Martí (1855-1931) o Jaume Morera (1855-1927), fonamentalment en començar les seves trajectòries, van elaborar, entre altres gèneres, un paisatgisme d'aire realista, aprofundint-hi amb més o menys fidelitat a la línia iniciada pels mestres segons els casos. Tots partien de l'escola iniciada per Rigalt que barrejava els sentiments romàntics –cert idealisme i engrandiment de la natura- amb la pràctica de la còpia directa del natural, que implicava l'observació i l'estudi dels elements atmosfèrics i geogràfics. Així mateix, tots es van veure immersos en l'òrbita d'un Martí Alsina – Francesc Torrescassana, per exemple, va ser la seva mà dreta al seu taller durant els anys 60- que es va proposar desfer-se de la càrrega romàntica del mestre per incidir cada vegada més en la veritat i la força intrínseca d'allò real, i que amb la producció que sorgia dels seus tallers aviat acaparà una bona part del mercat destinat al nou i creixent col·leccionisme privat. A partir d'aquestes premisses, uns optaren pel continuisme dins la línia parisenc, altres, seguint les reeixides passes de Fortuny, formaren l'escola romana, i uns quants desenvoluparen una pintura veritablement personal, un estil propi que els diferenciarà definitivament de la resta. Qualsevol d'ells, però, va poder ser l'autor d'aquest estudi de paisatge que hem datat per les seves característiques estilístiques entorn l'any 1865, quan el naturalisme estava ben instal·lat

i fins i tot el mestre, Rigalt, feia aquest tipus de composicions paisatgístiques, on els efectes de la llum sobre els colors de la natura, les qualitats matèriques dels seus elements i els celatges n'eren els protagonistes. En aquesta obra, a més, la perspectiva es converteix en un dels elements compositius principals, i es remarca encara més per la situació de totes dues figures, força esbossades, que el pintor situa contraposades en primer i últim pla, recurs molt utilitzat per l'artista. De fet, és ben conegut l'interès de Rigalt per la perspectiva –recordem que va ser professor d'aquesta assignatura a la Llotja-, element que va protagonitzar sovint la composició dels seus paisatges. Però hi ha un altre factor que ens apropa, en aquest cas, a la seva possible autoria. Es tracta del segell del dors del cartró (“Pochades/MF/Paris”) que fins avui només hem trobat en una altra peça de pintura catalana, precisament un paisatge de Rigalt, un petit oli sobre cartró (27 x 36 cm) que es conserva a la col·lecció de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer (inv. 1657). Si bé no podem considerar aquesta dada com una prova definitiva de la seva autoria, ja que els viatges a París eren força habituals i tampoc no hem de descartar que aquests materials arribessin a Barcelona amb assiduïtat, aquesta coincidència s'ha de tenir necessàriament en compte.

En definitiva, encara que delineant certes hipòtesis, hem volgut fer un plantejament general entorn la peça, deixant obertes diferents vies i possibilitats quant a la definició de l'autoria, que ens permetin més endavant avançar en la investigació.

Bibliografia

BASSEGODA NONELL, Juan. "Els dibuixos de Lluís Rigalt i Farriols a l'Arxiu de l'Acadèmia de Sant Jordi". A: *Quadern*, núm. 100, Abril 1995, Fundació Amics de les Arts i de les Lletres de Sabadell, Sabadell, 1995, p. 602 i 603.

BASSEGODA NONELL, Juan. "Barcelona, hace cien años", "La Barcelona desaparecida. Una colección de dibujos de Luis Rigalt". A: *La Vanguardia Española*, 22 de setembre de 1974, p. 1 (portada) i 2.

CASELLAS, Raimond. *El dibuixant Paísista Lluís Rigalt*. Barcelona: Tip."L'Avenç", 1900.

CIRUELOS GONZALO, Ascensión. "Luis Rigalt i Farriols. Noticias de las pruebas realizadas para la obtención del título de académico de mérito de la Academia de San Fernando". A: *Butlletí de la RACBASJ*, 7 (en premsa)

CHILLÓN DOMÍNGUEZ, M. Concepción. "Notícies inèdites de l'arxiu familiar de Ramon Martí Alsina (1826-1894)". A: *LOCVS AMOENVS* 10, Universitat Autònoma de Barcelona, , 2009-2010, p. 227–242.

DDAA (BONAVENTURA BASSEGODA, dir.). *La col·lecció Raimon Casellas. Dibuixos i estampes del Barroc al Modernisme del Museu Nacional d'Art de Catalunya*. Barcelona: MNAC, 1992. (Ed. en castellà: Museo del Prado, 1993.)

DDAA, *Cent Anys de Paisatgisme Català. Centenari de la mort de Lluís Rigalt, Ramon Martí Alsina i Joaquim Vayreda*. Barcelona: MNAC/ Fundació Cultural Mapfre Vida, 1994 / Madrid, 1995.

DDAA (Alex Mitrani, dir.), *Artistes Catalans. Pintors. Romanticisme i Realisme en el segle XIX*. Barcelona: Nova Catalunya Edicions, 2008.

DURÀ, Victoria, *Lluís Rigalt i Farriols. Vistes de la Barcelona Antiga 1867-1884*. Barcelona: ACESA/RACBASJ, 1998.

___ *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. III- Dibuixos de Lluís Rigalt*. Barcelona: RACBASJ, 2002.

___ *Lluís Rigalt i Farriols (1814-1894). Catàleg del fons del Museu Municipal Vicenç Ros i L'Enrajolada Casa Museu Santacana, i la Col·lecció Bultó*. Ajuntament de Martorell, 2006.

___ "Els paisatgistes romàntics". A: *Artistes Catalans. Pintors. Romanticisme i Realisme en el segle XIX*. Barcelona: Nova Catalunya Edicions, 2008, p. 64-85.

___, *Lluís Rigalt i Farriols. 1814-1894. Dibuixos*. Barcelona: Palau Antiguitats, 2009.

“En la Virreina. Los dibujos de Luis Rigalt” a *Destino*, núm. 1011, Barcelona, 22 desembre 1956, p.33.

FONTBONA, Francesc (Fotografies de Ramon Manent). *El Paisatgisme a Catalunya*, Ed. Destino, Barcelona, 1979.

___ *Història de l'art català. Del Neoclassicisme a la Restauració, 1808-1888* (vol. VI), Edicions 62, Barcelona, 1983.

___ “«Montserrat desde la Roca Dreta» de Lluís Rigalt”, *Boletín del Museo del Prado*, tom XIII, núm. 31, Museo del Prado, Madrid, 1992, p. 71-75.

FONTBONA, Francesc i Victòria DURÀ, “Lluís Rigalt. El silenci del paisatge”, dins *Cent Anys de Paisatgisme Català*, MNAC/ Fundación Cultural Mapfre Vida, Barcelona 1994/ Madrid 1995.

FONTBONA, Francesc. *Lluís Rigalt, Resum de la conferència donada al Cercle Artístic de Sant Lluc el 10 de març de 1994*, Cercle Artístic de Sant Lluc, Barcelona, 1996, p. 2.

FONTBONA, Francesc i Victoria DURÀ, *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. I-Pintura*, RACBASJ, Barcelona 1999.

FONTBONA, Francesc, i JORBA, Manuel (eds.). *El Romanticisme a Catalunya, 1820-1874*, Generalitat de Catalunya-ECSA (Pòrtic), Barcelona, 1999.

MASRIERA Y MANOVENS, José, *Memoria necrológica del artista profesor D.Luis Rigalt y Farriols... leida en 16 de diciembre de 1894*, Barcelona, Real Acadèmia de Ciencias y Artes, 1894.

MIQUEL Y BADÍA, Francisco, *Elogio de D.Luis Rigalt y Farriols, en Acta de la Sesión Pública celebrada el 23 de Diciembre de 1894*, Barcelona, Academia Provincial de Bellas Artes, 1895

OLLÉ PINELL, Antonio, *Dibujos de Luis Rigalt (1814-1894). Catálogo de los que posee la Academia*, Barcelona: Real Academia de Bellas Artes de San Jorge, 1956.

PORTABELLA I BUXEN, Josep, *Rigalt: Tres generacions d'artistes barcelonins del segle XIX*. Barcelona, 1977 (inèdit).